

INHOUD

Voorwoord	7
RELATIES ONDERHOUDEN	
1. Liefde	15
2. Familie	43
3. Empathie	73
DE KOST VERDIENEN	
4. Werk	103
5. Tijd	129
6. Geld	155
DE WERELD ONTDEKKEN	
7. Zintuigen	187
8. Reizen	217
9. Natuur	249
BREKEN MET CONVENTIES	
10. Geloof	279
11. Creativiteit	307
12. Doodsstijl	339
Epiloog	369
Bibliografie	375
Noten	391
Verantwoording	405
Dankbetuiging	407
Over de auteur	409
Persoonsnamenregister	411

Wie niet in staat is zich rekenschap te geven
van drieduizend jaar, tast onwetend in het
duister, leeft van dag tot dag.

– JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

**RELATIES
ONDERHOUDEN**

1 LIEFDE

De man die de geschiedenis is ingegaan als Sint-Valentijn zou geschokt zijn als hij ontdekte dat hij de schutspatroon is geworden van de romantische liefde. Over zijn leven is niet veel bekend, maar hij schijnt een priester in de buurt van Rome te zijn geweest die in de derde eeuw om zijn christelijke geloof terecht werd gesteld. Zijn naamdag is in 496 voor het eerst gevierd, waarna hij bijna duizend jaar lang werd vereerd als genezer van zieken en kreupelen. In de late Middeleeuwen genoot hij faam als beschermheilige van epileptici, met name in Duitsland en Midden-Europa, waar kunstwerken uit die tijd tonen hoe hij kinderen van hun aanvallen genas. Met romantiek had hij nooit iets van doen, tot 1382, toen Chaucer een gedicht schreef waarin hij de jaarlijks in februari gevierde Valentijnsdag voorstelde als het moment waarop vogels – en mensen – hun wederhelft kiezen. Vanaf die tijd raakte zijn reputatie als genezer in verval en werd zijn naamdag een gelegenheid waarbij geliefden elkaar amoureuze verzen stuurden en de dorpsjeugd zich overgaf aan dertel minnespel. In de negentiende eeuw veranderde het karakter van Valentijnsdag opnieuw: dankzij de opkomst van de wenskaartenindustrie en de uitvinding van massamarketing werd het een extravagant commercieel festijn. Rond 1840 ontstond er een ware valentijnsrage in de Verenigde Staten, en nog geen twee decennia later verkochten winkeliers elk jaar bijna drie miljoen kaarten, boekjes met liefdesverzen en andere romantische snuisterijen. Vandaag de dag worden er over de hele wereld jaarlijks 141 miljoen valentijnskaarten uitgewisseld, terwijl 11 procent van alle liefdesparen in de vs ervoor kiest zich op 14 februari te verloven.¹

De manier waarop Sint-Valentijn, als boodschapper van christelijke naastenliefde, is getransformeerd tot een symbool van romantische hartstocht roept de meer algemene vraag op hoe onze houding ten aanzien van de liefde in de loop der eeuwen is veranderd. Wat betekende liefde in de Oudheid of in Chaucers

hoofse tijd? Hoe heeft het ideaal van romantische liefde uiteindelijk gestalte gegeven aan onze huidige verwachtingen van een relatie? Het is het soort vragen dat de Franse edelman François de La Rochefoucauld zou hebben geïntrigeerd. Hij stelde in de zeventiende eeuw: ‘Mensen zouden niet snel verliefd worden als ze nooit van de liefde hadden gehoord.’²² Hij beseftte dat onze ideeën over de liefde in elk geval voor een deel zijn bepaald door onze cultuur en geschiedenis.

De meesten van ons hebben zowel de vreugde als de pijn van liefde gekend. We kunnen ons bijvoorbeeld het brandende verlangen en de gedeelde extase van een eerste liefdesavontuur herinneren, of we koesteren ons in de zekerheid van een vaste relatie. Maar het is ook mogelijk dat we hebben geworsteld met jaloerse gevoelens of de eenzaamheid na een afwijzing, of dat we alle zeilen bij hebben moeten zetten om ons huwelijk overeind te houden.

We kunnen de problematische kanten van de liefde omzeilen – en de genoegens ervan vermeerderen – als we twee grote tragedies uit de geschiedenis van de emoties onder ogen zien. De eerste tragedie is dat we niet meer bekend zijn met de verschillende soorten liefde die in het verleden bestonden. Dan denk ik met name aan die van de oude Grieken, die wisten dat liefde niet alleen kon worden gevonden bij een seksuele partner, maar ook in vriendschappen, bij onbekenden en zelfs bij zichzelf. De tweede tragedie is dat de afgelopen duizend jaar al deze soorten liefde zijn opgegaan in een mythische voorstelling van romantische liefde, die ons voorhoudt dat ze allemaal kunnen worden gevonden bij één persoon: een unieke zielsverwant. We kunnen ons aan de beperkingen van deze erfenis ontworstelen door buiten de sfeer van romantische verbintenissen op zoek te gaan naar liefde en er opnieuw de vele verschijningsvormen van te cultiveren. Maar hoe zullen we onze reis door de geschiedenis van de liefde beginnen? Met een kop koffie natuurlijk.

DE ZES SOORTEN LIEFDE

In onze hedendaagse koffiecultuur is er een subtiele woordenschat ontstaan voor de vele keuzen die we hebben om een

dagelijkse shot cafeïne tot ons te nemen – cappuccino, espresso, flat white, americano, macchiato, mokka. De oude Grieken hadden een even geraffineerde benadering van de liefde, waarin ze zes verschillende soorten onderscheidden.³ Dit staat in schril contrast tot onze moderne opvatting van de liefde, waarbij we onder één vage term een enorm scala aan emoties, relaties en idealen scharen. Een tiener kan zeggen ‘Ik ben verliefd’, maar daarmee zal hij niet hetzelfde bedoelen als een zestigjarige die verklaart dat hij na al die jaren samen nog steeds verliefd is op zijn vrouw. Op een intens romantisch moment fluisteren we ‘mijn lief’, terwijl we een e-mail terloops kunnen afsluiten met ‘liefs’.

De inwoners van het oude Athene zouden versteld staan van de primitieve wijze waarop we ons uitdrukken. Hun uitlatingen over de liefde kleurden niet alleen de roddels van het marktplein, maar stelden hen in staat na te denken over de plek ervan in hun leven op manieren die wij met onze verarmde liefdestaal nauwelijks kunnen bevatten. Vertaald in koffietermen beschikken we over het emotionele equivalent van een kop nescafé. We zouden de zes vormen van liefde die de Grieken kenden, moeten herontdekken en overwegen ze in onze dagelijks taalgebruik te integreren. Het zou ons kunnen helpen relaties aan te gaan die beter passen bij onze persoonlijke smaak.

We kennen allemaal wel die valentijnskaarten waarop rondfladderende mollige cupidootjes hun liefdespijlen afschieten op nietsvermoedende figuren, die als een blok voor elkaar vallen. Cupido is de Romeinse tegenhanger van Eros, de Griekse god van de liefde en de vruchtbaarheid. Het begrip *eros* stond bij de oude Grieken voor seksuele hartstocht en begeerte, en vertegenwoordigde een van de belangrijkste soorten liefde. Maar Eros was zeker niet de speelse deugniet die we ons er tegenwoordig bij voorstellen. Men zag er een gevaarlijke, vurige en irrationele vorm van liefde in, die zich meester van je kon maken, en waarvan je vervolgens volkomen in de ban raakte. ‘Begeerte verdubbeld is liefde, liefde verdubbeld is waanzin,’ stelde Prodicus, een filosoof uit de vijfde eeuw voor Christus.⁴ Eros ging gepaard met een verlies aan zelfbeheersing dat de Grieken angst inboezemde, terwijl velen van ons er nu juist op uit zijn om onze

zelfbeheersing te verliezen: ‘dolle verliefdheid’ duidt er voor ons op dat we de ideale partner hebben gevonden.

In klassieke teksten wordt eros vaak in verband gebracht met homoseksualiteit, en dan vooral met de liefde van oudere mannen voor jongelingen, een veel voorkomend fenomeen bij de Atheense aristocratie van de vijfde en zesde eeuw. De term hiervoor was *paiderastia*, waarvan een van de wonderlijkste werkwoorden in het Grieks is afgeleid: *katapepaiderastē kenai* – ‘je hele bezit hebben verkwanseld door een hopeloze passie voor jongens’.⁵ Toch was eros niet exclusief voorbehouden aan relaties tussen mannen. De Atheense staatsman Pericles werd er door eros toe gedreven zijn vrouw te verlaten voor zijn mooie en briljante maîtresse Aspasia, met wie hij ging samenwonen, terwijl de dichteres Sappho bekendstond om haar erotische oden aan vrouwen, onder meer die van haar geboorte-eiland Lesbos (wat ons woord ‘lesbisch’ verklaart).⁶ De kracht die uitging van eros komt ook naar voren in Griekse mythen, waarin de escapades van de promiscue goden – vooral de mannelijke – een beeld geven van de culturele normen in de klassieke samenleving. Zeus stelde alles in het werk om zijn seksuele behoeften te bevredigen: hij veranderde in een zwaan om Leda te verleiden, in een sneeuwwitte stier om Europa te verkrachten en in een wolk om zijn gang te kunnen gaan met Io.⁷ Zelfs Polyphemus, de beestachtige cycloop uit de *Odysee*, had met eros te kampen, waarvan de door hem aanbeden zeenimf Galatea niet was gediend – niet in de laatste plaats door de woorden die hij koos om haar te versieren: ‘Blanke Galatea, waarom wijst ge mijn liefde af? O, gij zijt blanker dan zure melk (...) bleker dan een groene druif!’⁸ De opvallendste verschijningsvorm van eros in het dagelijks leven was die van de schunnige saterspelen, die in de lente, tijdens de Atheense theaterfestivals, na afloop van tragedies werden opgevoerd. De saters, half man, half bok, dartelden rond met enorme geheven fallussen om hun middel gebonden, en lardeerden hun redevoeringen met schuine moppen.⁹ Het was duidelijk dat het leed waarmee eros werd geassocieerd, kon worden verzacht door licht vermaak.

Iedereen kan erover meepraten hoe het is om door de pijlen van eros te worden getroffen. Ikzelf ben er ooit door eros toe

verlokt om mijn complete bestaan in Groot-Brittannië op te geven en naar de Verenigde Staten te verhuizen, in een onbesuisde – en uiteindelijk mislukte – poging een vrouw te veroveren. Misschien was jij wel zo smoorverliefd op je eerste vriendje dat je zijn naam in gotische letters op je achterwerk hebt laten tatoeëren – en nog altijd met dat aandenken rondloopt. Wie weet denk je nog weleens met ondeugend plezier terug aan die keer dat je, op huwelijksreis in Parijs, buiten in een park de liefde bedreef. Of het was liefde op het eerste gezicht tussen jou en je alcoholistische hoogleraar Engels, met wie je een onstuimige affaire begon, die eindigde in tranen – of misschien met kinderen. Maar of onze herinneringen aan eros nu van sensuele schoonheid vervuld zijn of van drama zijn doordrenkt, we kunnen ons nauwelijks liefde voorstellen zonder een flinke dosis erotische hartstocht en begeerte.

Een tweede vorm van liefde, *philia* – meestal vertaald als ‘vriendschap’ – werd veel deugdzamer geacht dan de platte seksualiteit van eros. Filosofen als Aristoteles hebben zich heel wat geestelijke inspanningen getroost om de verschillende vormen van *philia* te ontleden. Zo was er de *philia* binnen het gezin – bijvoorbeeld de innige band en de genegenheid tussen een ouder en een kind, of de diepgevoelde, maar niet-seksuele band tussen broers en zusters of neven en nichten, die elkaar door bloedverwantschap na stonden. Er was ook zoiets als een utilitaristische vorm van *philia*, tussen mensen die onderling afhankelijk waren, zoals zakenpartners of politieke bondgenoten. Zodra een van beiden de ander niet meer van dienst kon zijn, was het met die *philia* vaak gauw gedaan. Dergelijke nuttige vriendschappen kennen wij in het hedendaagse bestaan ook, bijvoorbeeld wanneer mensen een band opbouwen met invloedrijke collega’s omdat dit hun promotiekansen binnen het bedrijf vergroot.

De *philia* die bij de Grieken het hoogst in aanzien stond, was de innige vriendschap tussen kameraden die zij aan zij op het slagveld hadden gestreden. Zulke wapenbroeders hadden elkaar zien lijden en vaak hun leven gewaagd om te voorkomen dat hun strijdmakker aan een Perzische speer werd geregen. Elk van beiden beschouwde de ander als zijn gelijke en deelde niet alleen

zijn persoonlijke zorgen met hem, maar was hem ook in alle omstandigheden trouw: in geval van nood schoten ze elkaar te hulp, zonder daarvoor iets terug te verwachten.¹⁰ Het toonbeeld van deze vorm van *philia* is de vriendschap tussen Achilles en Patroclus – ze zouden ook minnaars zijn geweest – die een cruciale rol speelt in de *Ilias* van Homerus. Nadat Patroclus in de strijd is gesneuveld, rouwt Achilles bij zijn lijk. Hij besmeurt zich met as en weigert te eten, maar keert uiteindelijk terug naar het slagveld om de dood van zijn kameraad te wreken.

Ik weet nog dat ik als jonge twintiger in een rokerige bar in Madrid naar een oude schoolvriend zat te luisteren, die op meeslepende wijze vertelde hoeveel vriendschap voor hem betekende. En op dat moment ging me een licht op: ik besepte dat ik nauwelijks bekend was met de kameraadschappelijke *philia* die zo'n belangrijk deel van zijn leven uitmaakte. Ik gaf zelden mijn gevoelens bloot tegenover de vrienden en vriendinnen met wie ik geacht werd een innige band te hebben en offerde ook nooit veel voor hen op. Ik had een heleboel kennissen maar niet veel echte vrienden. Sinds dat moment probeer ik meer *philia* in mijn relaties met anderen te stoppen. Hoeveel ware *philia* is er in je leven? Dat is een belangrijke vraag geworden, nu zoveel mensen erop bogen honderden 'vrienden' op Facebook of 'volgers' op Twitter te hebben vergaard – prestaties die naar mijn idee weinig indruk zouden hebben gemaakt op de Grieken.

Philia mocht dan een behoorlijk serieuze aangelegenheid zijn, maar er was nog een derde vorm van liefde die door de oude Grieken werd gewaardeerd: speelse liefde. In navolging van de Romeinse dichter Ovidius gebruiken academici meestal het Latijnse woord *ludus* voor dit type liefde, dat staat voor de speelse genegenheid tussen kinderen of gelegenhedsminnaars.¹¹ We associëren speelsheid meestal met de eerste stadia van een relatie, waarbij geflirt, plagerijtjes en luchtige grappen behoren tot de rituelen van de romantische toenadering. Deze speelse aanpak werd in de achttiende eeuw door de Franse aristocratie tot een kunstvorm verheven. Liefde was een spel, met geheime brieven, spannende stoute humor en gewaagde middernachtelijke ontmoetingen.¹² We zien *ludus* tegenwoordig wel bij jongeren

die met ‘flesjedraaien’ spelen om die eerste bloednerveuze zoen. Onze uitbundigste ludusmomenten vinden vaak plaats op de dansvloer, waar de lichamelijke nabijheid van anderen – vaak vreemden – voor een speels, seksueel getint samenzijn zorgt, dat als substituut voor echte seks fungeert. Een van de redenen waarom Latijns-Amerikaanse dansen als salsa en tango zo populair zijn geworden in het Westen is dat ze doortrokken zijn van de ludus die veel mensen missen in hun leven.

In zijn boek *Homo ludens* uit 1938 stelde de Nederlandse historicus Johan Huizinga dat spelinstinct een natuurlijke eigenschap is van de mens, die in alle culturen naar voren komt.¹³ De implicatie van zijn theorie, die in toenemende mate wordt bekrachtigd door de psychologische literatuur over het belang van spel voor het persoonlijk welzijn, is dat we ernaar zouden moeten streven in veel van onze contacten met anderen ludus te stimuleren: niet alleen met onze geliefden of op de dansvloer, maar ook met vrienden, familie en collega’s.¹⁴ We kunnen al meer ludus in ons leven brengen door gewoon naar een café te gaan en te kletsen en lachen met vrienden. Omdat lichtzinnig gedrag bij volwassenen tegen de maatschappelijke conventies indruist, bezitten slechts weinigen van ons nog de speelsheid die we als kinderen hadden. En toch is dat misschien precies wat we nodig hebben in onze relaties, om te ontsnappen aan onze zorgen van alledag, onze creatieve kanten te bevorderen en met een lichter gemoed te kunnen leven. Ludus zou deel moeten gaan uitmaken van onze liefdestaal.

Huwelijken in het oude Griekenland waren zelden ludiek. Gewoonlijk werden ze door de ouders gearrangeerd en had de vrouw, die geacht werd binnen te blijven, zich maar te schikken naar haar echtgenoot.¹⁵ Dit weerhield de Grieken er niet van een vierde soort liefde te bedenken, die ze *pragma* – volwassen liefde – noemden, waarmee ze verwezen naar het diepe begrip dat er na lange tijd tussen echtelieden kan ontstaan.¹⁶ Door pragma slagen we erin een relatie in stand te houden, zo nodig compromissen te sluiten, geduld en verdraagzaamheid te tonen en realistische verwachtingen ten aanzien van onze partner te koesteren. Bij deze vorm van liefde gaan we mee in elkaars uiteenlopende

behoefden en creëren we een stabiele thuissituatie, zodat de kinderen in een liefdevolle omgeving kunnen opgroeien, en de financiële zekerheid van het gezin gewaarborgd is. Pragma houdt bovenal in dat we toegewijd zijn aan de ander en ons omwille van de ander inzetten voor de relatie; liefde wordt daardoor iets wat we voor elkaar over hebben. In de jaren vijftig maakte de psycholoog Erich Fromm onderscheid tussen verliefdheid en liefde: volgens hem besteden we te veel energie aan verliefdheid en zouden we ons meer moeten concentreren op de liefde, waarin het vooral om geven gaat, en niet om ontvangen.¹⁷ Pragma ligt ten grondslag aan deze opvatting van de liefde. Nu de helft van de huwelijken in de vs en in Engeland op een scheiding uitloopt, hebben we de oud-Griekse idee van volwassen liefde dringend nodig om onze droom van een levenslange relatie nieuw leven in te blazen.¹⁸

Ging het bij pragma om geven aan je partner, *agape* of onzelfzuchtige liefde was een veel radicaler ideaal. Dit oud-Griekse type liefde werd gekenmerkt door zijn non-exclusiviteit: het werd geacht op altruïstische wijze aan ieder mens te worden betoond, of het nu een familielid of een vreemdeling uit een verre stadstaat betrof.¹⁹ Deze liefde werd aangeboden zonder verplichting en zonder dat er iets voor werd terugverwacht – een transcendente liefde, gebaseerd op menselijke solidariteit. *Agape* werd een van de belangrijkste concepten in de christelijke leer: de vroege christenen beschreven met dat woord de verheven liefde van God voor de mens, een liefde die gelovigen op hun beurt aan God en hun medemens behoorden te betonen. We komen het in de evangeliën overal tegen, bijvoorbeeld in Jezus' aansporing je naaste lief te hebben als jezelf. *Agape* werd later in het Latijn vertaald als *caritas*, waar ons woord 'charitatief' vandaan komt. In het werk van de twintigste-eeuwse spirituele denker en kinderboekenschrijver C.S. Lewis werd *agape* of naastenliefde – die hij ook wel 'gevende liefde' noemde – geroemd als de hoogste vorm van christelijke liefde.²⁰

De idee van een onbeperkte, onzelfzuchtige liefde is niet alleen in het oude Griekenland ontstaan, maar komt in de hele wereld voor. Het Theravadā-boeddhisme spoort aan tot *mettā*, een 'universele, liefdevolle genegenheid', die niet uitsluitend

uitgaat naar de mensheid maar naar alle wezens met gevoel en soms zelfs naar planten. In het confucianistische gedachtegoed verwijst het begrip *ren* (welwillendheid) eveneens naar een allesomvattende onzelfzuchtige vorm van liefde. Maar waar agape en mettā geen onderscheid maken tussen categorieën, is *ren* een liefde die gradaties kent en concentrische cirkels om ons heen vormt: de sterkste gevoelens zijn voorbehouden aan de binnenste cirkel – die van onze naaste familie – waarna de liefde zich in afnemende mate uitbreidt naar vrienden, de plaatselijke gemeenschap en de mensheid in haar geheel.²¹ De kracht en schoonheid van universele liefdesvormen als agape schuilen in het feit dat ze een tegenwicht bieden aan ons onweerstaanbare verlangen te worden liefgehad, en in plaats daarvan een levensbevestigende grootmoedigheid van ons vergen. Helaas heeft nog niemand het agape-speeddaten uitgevonden, wat een aanzet zou kunnen zijn voor een beweging ter bevordering van onwillekeurige genegenheid. Ook vinden we nog geen agape-contactadvertenties in de krant. Dat neemt niet weg dat we allemaal heel eenvoudig agape in praktijk kunnen brengen, bijvoorbeeld door op de snelweg de tol te betalen voor de onbekende in de auto achter ons.

Tot slot kenden de Grieken nog *philanteo*, eigenliefde, iets wat op het eerste gezicht het tegendeel van agape lijkt: de vijand en vernietiger van naastenliefde. De wijze Grieken beseften echter dat er twee vormen van bestonden. Enerzijds was er een negatief soort eigenliefde: een egoïstische en buitensporige zucht naar persoonlijk genot, geld en maatschappelijk aanzien. De gevaren daarvan kwamen naar voren in de mythe van Narcissus, de onweerstaanbare jongeling die verliefd werd op zijn eigen spiegelbeeld in een vijver, zich daar niet meer van kon losrukken en ter plekke verhongerde. In het westerse gedachtegoed heeft eigenliefde een ongunstige betekenis behouden: in de zestiende eeuw noemde de Franse theoloog Johannes Calvijn het een ‘pest’, terwijl Freud eigenliefde beschouwde als een ongezonde zelfgerichtheid van de libido, waardoor we niet in staat zijn van anderen te houden.²²

Gelukkig had Aristoteles een gunstiger variant van eigenliefde opgemerkt, die ons juist beter in staat stelt anderen lief te hebben. ‘Alle gevoelens van genegenheid voor anderen,’ zo schreef

hij, 'komen voort uit gevoelens voor jezelf.' Zijn boodschap was dat je heel veel liefde te geven hebt als je op jezelf gesteld en zelfverzekerd bent. Als je bovendien weet wat je gelukkig maakt, zul je er eenvoudiger in slagen dat geluk aan anderen door te geven. Als je daarentegen moeite met jezelf hebt of sommige aspecten van jezelf verafschuwt, zul je anderen weinig liefde te bieden hebben. Het lijkt dus van belang dat we leren van onszelf te houden op een manier die niet ontaardt in obsessief navelstaren. Daarvoor moeten we op zijn minst onze onvolkomenheden aanvaarden en in alle bescheidenheid onze persoonlijke talenten onderschrijven, in plaats van ons blind te staren op onze mislukkingen en tekortkomingen.²³

Gewapend met deze kennis van de verschillende soorten liefde zou je ongetwijfeld voldoende gespreksstof hebben gehad als je in het oude Athene voor een filosofisch debat over het wezen van de liefde was uitgenodigd. De belangrijkste reden om de zes vormen van liefde te leren kennen is echter niet dat je daardoor betere gesprekken kunt voeren, maar dat het je in staat stelt de betekenis van liefde in je eigen leven te heroverwegen. Wat vooral opvalt bij de oude Grieken is dat ze liefde ervoeren in hun betrekkingen met mensen van allerlei slag – met vrienden, familie, eega, vreemden en zelfs met zichzelf. Zoals we dadelijk zullen zien is dit een heel andere benadering van de liefde dan die van ons: bij ons is er tegenwoordig vrijwel altijd sprake van romantische gevoelens voor één persoon, die geacht wordt in al onze liefdesbehoeften te voorzien. De Grieken sporen ons aan de vele verschillende gedaanten die liefde kan aannemen te koesteren, in plaats van er zo'n extreem beperkte vorm van na te jagen.

Een voordeel van hun opvatting is dat als een deel van je 'liefdesleven' je ongelukkig maakt – als je bijvoorbeeld niet in staat bent je behoefte aan eros te bevredigen doordat je bent afgewezen – je altijd nog je aandacht kunt richten op een ander soort liefde. Je kunt bijvoorbeeld je *philia* koesteren door tijd door te brengen met je oudste vrienden, of je *ludus* ruim baan geven door een hele nacht te dansen. En ook al heb je misschien het gevoel te lijden onder een gebrek aan liefde, als je nagaat hoezeer

alle zes vormen daarvan aanwezig zijn in je leven, ontdek je waarschijnlijk dat er veel meer liefde is dan je ooit hebt gedacht.

Tot de grote, universele gevoelskwesties behoort altijd de vraag: ‘Wat is liefde?’ Volgens mij is dat een misleidende vraag, die voor zinloze verwarring zorgt, aangezien we erdoor op zoek gaan naar de ultieme essentie van ‘ware liefde’. De oude Grieken laten ons zien dat we ons in plaats daarvan moeten afvragen: ‘Hoe kan ik de verschillende soorten liefde in mijn leven bevorderen?’ Dat is het fundamentele liefdesvraagstuk waar we vandaag de dag voor staan. Maar als we al die soorten willen koesteren, moeten we eerst afrekenen met de hardnekkige mythe van de romantische liefde die ons daarbij in de weg staat.

DE MYTHE VAN DE ROMANTISCHE LIEFDE

Het concept van hartstochtelijke, romantische liefde dat in het afgelopen millennium in het Westen is ontstaan, is een van onze meest destructieve culturele erfenissen. Dat komt doordat het voornaamste ideaal dat erdoor wordt uitgedragen – het vinden van een zielsverwant – in werkelijkheid vrijwel onmogelijk is. We kunnen jarenlang op zoek zijn naar die schimmige persoon die al onze emotionele behoeften en seksuele begeerten kan bevredigen, die ons vriendschap en zelfvertrouwen zal schenken, die ons zal steunen en met ons zal lachen, onze geest zal prikkelen en onze dromen zal delen. We stellen ons voor dat zich ergens in de hogere liefdessferen onze ontbrekende wederhelft bevindt, bij wie we ons compleet zullen voelen zodra we erin slagen ons wezen met dat van die ander te verenigen in de hemelse verbintenis die romantische liefde heet. Onze hoop daarop wordt gevoed door de Hollywoodromantiek van de filmindustrie en de talloze liefdesromans die deze mythologie uitventen. Hun boodschap wordt overgenomen door het wereldwijde leger van consultants die beweren je te kunnen helpen bij het vinden van ‘je perfecte liefdespartner’. Het is dan ook niet verrassend dat een van de populairste Britse datingsites Soulmates heet, en dat in een enquête onder alleenstaande twintigers in Amerika 94 procent van de ondervraagden instemde met de stelling dat ‘degene met wie je